

ОСВІТА, КУЛЬТУРА ТА РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ ПОДІЛЬСЬКОГО КРАЮ

Олена Кравчук

МИКОЛА ЛЕОНТОВИЧ ЯК ФОЛЬКЛОРИСТ І ДОСЛІДНИК НАРОДНОПІСЕННОЇ СПАДЩИНИ ПОДІЛЛЯ

Анотація. У статті розглянуто фольклористичну діяльність Миколи Леонтовича як важливий складник його творчої та наукової спадщини. Проаналізовано роль композитора у збиранні, систематизації та художньому осмисленні народних пісень Поділля. Визначено значення його роботи для збереження культурної пам'яті регіону та розвитку української музичної фольклористики.

Ключові слова: Микола Леонтович, фольклористика, Поділля, народна пісня, культурна спадщина, українська музика.

Olena Kravchuk

MYKOLA LEONTOVYCH AS A FOLKLOREST AND RESEARCHER OF THE FOLKLORE HERITAGE OF PODILLIA

Abstract. The article examines the folklore activity of Mykola Leontovych as an important component of his creative and scientific heritage. The role of the composer in the collection, systematization and artistic interpretation of folk songs of Podillia is analyzed. The significance of his work for the preservation of the cultural memory of the region and the development of Ukrainian musical folklore is determined.

Keywords: Mykola Leontovych, folklore, Podillia, folk song, cultural heritage, Ukrainian music.

Українська народна пісня є безцінним джерелом духовної культури народу, що зберігає його історію, ментальність і художній світогляд. Серед тих, хто присвятив життя вивченню, збереженню та художньому осмисленню народнопісенної творчості, особливе місце посідає Микола Дмитрович Леонтович (1877–1921) – видатний композитор, фольклорист, педагог і громадський діяч. Його діяльність тісно пов'язана з Поділлям, зокрема сучасною Вінницькою областю, де він народився, формувався як особистість і збирав фольклорні скарби рідного краю. Саме на подільському ґрунті зародився його неповторний музичний стиль, який поєднав академічну майстерність із глибинним народним звучанням.

Мета дослідження – висвітлити фольклористичну діяльність Миколи Леонтовича, показати його внесок у вивчення, збереження й популяризацію народної пісні Поділля.

Микола Леонтович народився 13 грудня 1877 року в селі Монастирок Брацлавського повіту Подільської губернії (нині Немирівський район Вінницької області) у родині священника. Початкову музичну освіту здобув удома. Його батько – Дмитро Федорович – чудово співав, грав на контрабасі, скрипці, віолончелі, гітарі, мати – Марія Йосипівна – мала гарний голос і часто співала українські народні пісні, брат і сестри з дитинства навчалися музики й згодом стали співаками та музикантами. Атмосфера народних традицій, церковного співу та родинного музикування вплинула на формування його музичного світогляду [1].

Під час навчання у Шаргородському духовному училищі та Кам'янець-Подільській духовній семінарії, де опанував теорію музики і хоровий спів, Леонтович активно цікавився народною творчістю. Він записував фольклорні зразки від місцевих співаків, намагаючись зберегти їх у первісному звучанні [2].

У своїх листах і спогадах сучасників композитор неодноразово наголошував, що народна пісня є «виявом душі народу», а тому її потрібно вивчати з повагою і точністю, не спотворюючи справжнього мелодичного колориту [3, с. 86].

Після закінчення семінарії Леонтович працював учителем музики та співу у різних школах Поділля – у селах Чуків, Бершадь, Немирів, пізніше у Тульчині. Саме тут він розпочав активну фольклористичну роботу – записував подільські народні пісні: календарно-обрядові, побутові, історичні, колискові. Його зошити містили десятки унікальних мелодій, які композитор зберігав у власних архівах і використовував у творчості. У 1901 р. уклав збірку обробок народних пісень для хорового співу без інструментального супроводу «Перша збірка пісень з Поділля». Одружившись у 1902 р. переїхав із дружиною до м. Вінниця й зайняв там посаду учителя музики в церковно-учительській школі та видав «Другу збірку пісень з Поділля» [4, с. 5].

На запрошення К. Стеценка, П. Козицького, О. Кошиця у 1916 р. разом з хором виконував свої обробки у Києві зокрема «Щедрик», що з часом стала найвідомішою українською піснею за кордоном. Під час національно-визвольної революції 1918–1919 працював у Києві, брав активну участь у розбудові української народної музичної культури – був одним з організаторів 1-ї Української державної капели, викладав у Музично-драматичному інституті ім. Миколи Лисенка, Київській учительській семінарії, на диригентських курсах, керував хором як диригент. На початку 1919 р. разом із дружиною та двома доньками, переїхав жити до Києва, однак восени цього ж року, після захоплення Києва військами А. Денікіна, повернувся до Тульчина, де заснував музичну школу, керував самодіяльними хорами. Незважаючи

на матеріальну скруту, посилено працював над новими музичними творами, мав намір емігрувати [1].

Зібрані пісні Леонтович обробляв для хору, зберігаючи їх автентичне звучання. Він наголошував, що головне завдання митця – «почути у народі музику і дати їй друге життя». Його метод полягав у поєднанні наукової точності запису з художньою інтерпретацією, що зробило його роботи зразком для подальших поколінь українських фольклористів [3, с. 93].

Фольклор став первинним матеріалом усієї творчості Леонтовича. Він створив понад 150 хорових обробок народних пісень, серед яких: «Дударик», «Козака несуть», «Пряля», «Ой зійшла зоря», «Піють півні», «Щедрик» та інші. У кожній із цих композицій зберігається природна інтонація подільського фольклору, однак композитор надавав їм нової гармонічної глибини, використовуючи прийоми поліфонії, імітації, контрапункту [5].

Твір «Щедрик», створений на основі подільської щедрівки, став символом українського Різдва у світі. Його перше виконання 1916 року у Києві під керівництвом Кирила Стеценка стало подією у культурному житті країни [7, с. 36].

Леонтович здійснив глибоке художнє переосмислення народного мелосу, поєднавши фольклорні інтонаційні джерела з принципами європейської гармонії та поліфонії. Його композиторський стиль вирізняється гнучким голосоведінням, природністю розвитку музичного матеріалу, точністю фактурної організації та увагою до мікродеталей звучання. Значний вплив на формування індивідуального стилю митця справили традиції кобзарського мистецтва, зокрема імпровізаційний принцип варіантного повторення.

Тематика творів композитора охоплює широкий спектр народнопісенних жанрів – обрядові, історичні, побутові, жартівливі, танцювальні та духовні пісні. Особливе місце належить побутовим хорам («Ой у лісі при дорозі», «Ой темная та невидная ніченька», «Мала мати одну дочку», «Ой з-за гори кам'яної»), у яких композитор досягає драматичного розвитку сюжету та психологічної глибини образів. Хор «Пряля» є зразком жанрової трансформації народної пісні у форму трагічної балади.

У творах-реквіемах («Козака несуть», «Із-за гори сніжок летить», «Смерть») Леонтович творчо інтерпретує інтонаційні моделі народного плачу, використовуючи специфічні прийоми хорового звучання – спів із закритим ротом, темброві перегрупування та фактурні контрасти [5].

Найвищого рівня художньої узагальненості композитор досяг у хорах «Щедрик» і «Дударик», де виявив високу ритмічну організацію, поліфонічну складність і структурну цілісність. Зокрема, «Щедрик» став класичним зразком синтезу народнопісенного багатоголосся і європейської поліфонічної техніки, у якому кожен голос виконує самостійну інтонаційно-виражальну функцію, формуючи багатовимірну звукову структуру твору [6, с. 38].

Для Поділля діяльність Леонтовича мала культурне й просвітницьке значення. Завдяки йому багато місцевих пісень були збережені від забуття й увійшли до національного репертуару хорів. Основу його музичної спадщини складають художні обробки близько 200 українських народних пісень, які й донині є неперевершеними й виконуються багатьма українськими хорами в Україні та діаспорі. Композитор умів проникнути в пісенну душу рідного народу.

Працюючи на Вінниччині, композитор створював аматорські хори, навчав співу дітей і дорослих, розвивав музичну освіту в селах. Він вважав, що народна пісня має не лише естетичну, а й виховну функцію, формуючи національну свідомість і любов до рідної землі [2].

Микола Леонтович трагічно загинув у с. Марківка, куди приїхав гостювати до свого батька й сестри і був убитий агентом ВЧК Афанасієм Грищенком, який попросився на ночівлю до хати. Життя 43-річного талановитого композитора обірвала безжалісна ворожа куля чекістського агента. Текст рапорту, що розкриває ім'я вбивці, оприлюднено лише у 1990-х роках [7; 8, с. 12].

Одразу після смерті у 1921 р. у Києві створили комітет вшанування пам'яті Миколи Леонтовича. Цього ж року його ім'ям було названо одну з вулиць у м. Київ, а у 1922 р. створено Музичне товариство імені Леонтовича. 1977 рік ЮНЕСКО оголосило роком Леонтовича. Сьогодні на Вінниччині діє Тульчинський коледж культури і мистецтв імені Миколи Леонтовича, щороку проводиться Міжнародний фестиваль «Співає Поділля Леонтовича», а також функціонує музей-садиба композитора в селі Марківка [1; 5].

Фольклористична діяльність Миколи Леонтовича – це не лише збір і запис народних пісень Поділля, а й глибоке усвідомлення музики як живого духу народу. Він зумів побачити в простій мелодії душу українського селянина, його біль і красу, а через це – духовну велич Поділля. Подільські мотиви, що прозвучали у творах Леонтовича, стали візитівкою української культури у світі. Тому його спадщина має не лише мистецьке, а й національно-патріотичне значення, формуючи любов до рідного краю та гордість за українську пісню.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Янковська О. В. Леонтович Микола Дмитрович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Ми / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Leontovich_M_D (дата звернення: 30.10.2025)
2. Кузик В. Біографія та хорова творчість Миколи Леонтовича [Електронний ресурс] // Ноти укр. композиторів. К. В-во «Музична Україна», 2019: <https://choircommunity.com.ua/wpcontent/uploads/2020/04> (дата звернення: 30.10.2025).

3. Завальнюк А. Ф. Микола Леонтович : дослідження, документи, листи : до 125-ї річниці від дня народження. Вінниця : Поділля-2000, 2002. 256 с.
4. Завальнюк А. Микола Леонтович – славетний український композитор // Вінниц. альб. : літ.-худож. та історико-краєзнав. альм. 3-й вип. Вінниця, 2005. С. 50–60.
5. Леонтович Микола Дмитрович [Електронний ресурс] // Український музичний світ: <https://musical-world.com.ua/artists/leontovych-mykola-dmytrovych> (дата звернення: 30.10. 2025).
6. Ахевич Н. Співець Поділля. 130 років з дня народження М. Д. Леонтовича // Інформаційний щомісячник Тульчинської централізованої бібліотечної системи. 2007, № 4. С 34–39.
7. Єрем'янц Т. Нота обірваного життя. Життя і доля Миколи Леонтовича [Електронний ресурс] // Де кімната. 2024 р.: <https://www.dekimnata.com/> (дата звернення: 29.10. 2025).
8. Косинська Ю. Постріл у пісню // Україна молода. 2013. 23 січ. С. 12.

**Іван Романюк, Віктор Даниленко,
Олександр Даниленко**

НОВІ ВИПРОБОВУВАННЯ: ПОЧАТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АКАДЕМІКА ДАНИЛА ЗАБОЛОТНОГО НА ПОДІЛЛІ У 1894–1895 РР.

Анотація. У статті висвітлено початок трудової діяльності молодого лікаря-епідеміолога Данила Заболотного на Поділлі, зокрема в Кам'янецькому та Ушицькому повітах. Розкрито його внесок у боротьбу з епідемією холери, а також застосування у рідному краї в цей час уперше в світі сироватки для лікування хворих на дифтерію.

Ключові слова: Поділля, медицина, епідемія, допомога, боротьба, життя, населення, діяльність.

Ivan Romaniuk, Viktor Danylenko, Oleksandr Danylenko

NEW CHALLENGES: THE BEGINNING OF ACADEMICIAN DANILO ZABOLOTNY'S PROFESSIONAL CAREER IN PODILLIA IN 1894–1895

Abstract. The article highlights the beginning of the career of young epidemiologist Danilo Zabolotny in Podillia, particularly in the Kamianets and Ushytsia districts. It reveals his contribution to the fight against the cholera epidemic, as well as the use of serum for the treatment of diphtheria patients in his native region, which was a world first at the time.